

ЖЕЉКО В. ЛАЗИЋ*
Академија за националну безбедност
Београд
МАТИН И. МАТИЈАШЕВИЋ**
Факултет безбедности
Београд

УДК 437(497.1):341.24
Монографска студија
Примљен: 14.05.2016
Одобрен: 17.06.2016
Страна: 121-133

СПОЉНОПОЛИТИЧКИ И МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ АСПЕКТИ ДЕЛОВАЊА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ И ПРИБЛИЖАВАЊЕ ТРОЈНОМ ПАКТУ

Сажетак: У раду се анализирају спољнополитички и међународноправни аспекти деловања Краљевине Југославије у предвечерје Другог светског рата. Предмет рада је специфичан положај Краљевине Југославије и спољна политика усмерена према државама у окружењу и водећим европским силама тога времена. Спољна политика Краљевине Југославије била је политика балансирања, што се може видети и кроз анализу потписаних међународних уговора, споразума и аката пријатељства. Указује се на тежак спољнополитички и унутрашњеполитички положај Краљевине и неминовност прикључења Тројном пакту, која се објашњава правноисторијском чињеницом да су то тада урадиле државе из окружења, које су у својим геополитичким циљевима и измењеној констелацији снага, отворено показивале територијалне претензије ка Краљевини Југославији.

Кључне речи: Краљевина Југославија, спољна политика, међународноправни, уговори

Увод

Период од конституисања заједничке државе Јужних Словена до Другог светског рата обележиле су различите спољнополитичке оријентације Краљевине СХС/Југославије, које су у себи имале различите правне и политиколошке импликације. Управо се стварањем заједничке државе Јужних Словена као политички аксиом је фигурирала чињеница да је у београдским политичким круговима, тако и у свакодневној политици земље, био доминантан француски утицај (Винавер, 1985: 137). На другој страни, односи са суседима, који су махом припадали блоку поражених сила у рату, оптерећивао је нову државу, ионако оптерећену комплексним унутрашњим проблемима. Нарочит проблем

* zeljkolaz@gmail.com

** matijasevic@fb.bg.ac.rs

је био територијални спор са дојучерашњом савезницом Италијом. Односи са Италијом између два светска рата били су најтежи проблем југословенске државе, јер је Италија од 1918. године почела да иступа као непријатељ нове југословенске државе, а период заоштравања међународних односа 1922-1925. и 1927-28. године, показује да Италија води изразито експанзионистичку политику према Балкану и Подунављу (Терзић, 1982: 219). Београд је у другој половини 1920. године настојао, поред решавања спора на јадранској обали, да се спречи да Бугарска постане део италијанских планова заокруживања и изолације Краљевине СХС, односно део пројеката о балканском и подунавском пакту, којима је Рим покушавао да окупи око своје политике све државе Балкана и тако умањи утицај и значај Краљевине СХС (Винавер, 1967: 73). Након доласка фашиста на власт 1922. није требало дуго да се чека да Мусолини крене у акцију која је довела до стварања нове кризе са Краљевином СХС. У пролеће 1923. покренуто је Ријечко питање (Милак, 1987: 26). Вук Винавер указује на унутрашњу кризу коју је Југославија пролазила током 1928. али и на то да је министар иностраних послова Краљевине СХС, Маринковић, у том периоду „мирно примио италијански бес”, јер је потписивањем пакта са Француском Италији показао да не може заменити место Француске, уз основан страх, да до француско-италијанског детанта долази на рачун Југославије (Винавер, 1985: 130). Односи Рима и Београда су почетком 1928. били “час добри час лоши”, али је Мусолини у октобру 1928. дао једну изјаву, која је навела Маринковића да Народној скупштини на одобрење поднесе Нетунске конвенције (Krizman, 1975: 50). Нова влада којом је председавао Корошец, а у којој је Маринковић задржао ресор спољних послова, ратификовала је Нетунске конвенције 13.08.1928 (Krizman, 1975: 51). Њима су још 1925. године била регулисана нека спорна питања на Јадрану између Италије и Краљевине СХС.

Односи Краљевине Југославије са Италијом

Од пролећа 1928. почело је приближавање Италије, Грчке и Турске. Италија је стварала блок коме би можда пришла и Бугарска. У Подунављу је Италија такође правила политички блок са Мађарском и Аустријом, и потенцијално Румунијом. Ишло се ка даљој експанзији, што је непосредно угрожавало Југославију и можда припремало каснији оружани напад. После убиства Радића у Скупштини и велике затегнутости у Југославији, у свету се почело говорити да ће “великосрпска хегемонија изазвати отпор подјармљених народа у Југославији”, а да ће стране силе искористити ситуацију да је разбију (Винавер, 1968: 142).

У говору 5. јуна у Риму, Мусолини је инсистирао да се двосмисленост односа Југославије и Италије мора прекинути, као и да се две земље морају одлучити између пријатељства и непријатељства. Италија се, потписујући “Римски уговор” и “Нетунске конвенције”, одлучила за ово прво. У међувремену, на територији Краљевине Југославије, настављена је пропаганда на широким основама, управљена против Италије (Винавер, 1968: 147).

По неким ауторима су, дугорочно посматрајући, политичке и стратешке последице у југословенско-италијанским односима произашле из чињенице трајног италијанског учвршћивања у Албанији. Овакво позиционирање је Италији пружало могућност да са територије Албаније лакше подстиче бугарске, црногорске и друге акције, као и да се стварају интриге између Грчке и Југославије (Бјелајац, 2010: 143).

У наступајућем периоду криза југословенско-италијанских, али и европских односа крајем 1929. године, као и њена војно-стратешка димензија, била је условљена италијанским војним припремама које су бринуле како Југославију, тако и Француску. Југословенски војни врх је непрестано стрепоо од могуће или готово сигурне италијанске агресије. М. Бјелајац истиче да је једини савезник Југославије у том неизвесном периоду била Француска (Бјелајац, 2010: 151).

Фашистички режим у Италији заокружује се плебисцитарним изборима 1929. године, после којих се поред општинске управе, реформишу и законици и прописи како би се боље уобличио ауторитативна филозофија власти. У року од неколико година, Мусолини је остварио институционалне програме који су Италијане сместили у оквире снажне ауторитативне државе, која међутим, није била лишена свог народног легитимитета. Светски рат представљао је велики тренутак повезивања италијанског друштва и Мусолини се био добро постарао да сачува ту климу (Романо, 2006: 185). Целокупно италијанско стратешко планирање у периоду 1918-1940. било је концентрисано на уништење суседне земље, уз помоћ Мађарске и Албаније. Генералштабни планери су се надали да ће италијанска дипломатија успети да изолује Југославију, али су ипак били предвидели снаге да одбране алпски фронт према Француској за време сламања Југославије (Бјелајац, 1994: 229).

Инсистирање Италије за неутралисањем Југославије у француском систему, постојало је из разлога италијанског страха од француско-југословенске хегемоније на Балкану (Винавер, 1968: 140). Све јасније се видео троугао Париз-Рим-Берлин, као и помирљив став Лондона, док је Београд настојао да среди односе са Римом, појача везе са Паризом и има добре односе са Берлином (Винавер, 1968: 155). Одмах по доласку на власт, почетком 1933. године, Хитлер је, да би остварио експанзионистичке циљеве, приступио сарадњи са фашистичком Италијом и милитаристичким Јапаном, подржавајући оне реакционарне покрете и политичаре који су у европским земљама могли да доведу фашизам на власт (Митровски, Глишић, Ристовски, 1971: 9).

Политички курс Краљевине Југославије у троуглу Немачка - Француска - Велика Британија

Немачка октобра 1933. године иступа из Друштва народа, а две године касније отказује одредбе Версајског уговора и све тешње сарађује са фашистичком Италијом. Уводи општу војну обавезу и енергично развија све видове

оружаних снага (Војноисторијски институт, 1957: 34). Немачка и Италија своје циљеве усклађују Октобарским протоколом о војној и политичкој сарадњи (склопљен је 25.10.1936), створивши тако осовину Рим-Берлин. Протокол је поред осталог предвиђао елиминисање свих снага које угрожавају нацифашизам, у првом реду комуниста, одбацавање Друштва народа и локарнских уговора, изолацију СССР од других земаља Европе и заједничку војну интервенцију у Шпанији (Војна енциклопедија, 1967: 421).

Велика Британија била је веома заинтересована, да због очувања својих позиција путем спровођења политике одржања мира и стабилних међународних односа, буде одлучујући фактор у одржању европског поретка. Један од њених основних принципа у спољној политици, кога се држала током целог међуратног периода, било је успостављање политичког еквилибријума у Европи, што је значило будно мотрити да ни једна европска држава не ојача до те мере да би угрозила постојећу равнотежу снага у међународним односима. Италијанска тежња да потисне француски утицај у области централне и југоисточне Европе и тиме наруши француски статус водеће континенталне силе, одговарала је двадесетих година Великој Британији, тако да је она у Италији видела могућу, а потом и стварну противтежу француској хегемонији. Ови општи оквири, у којима су француско-италијанске супротности играле одлучујућу улогу за Велику Британију, одређивали су кретања британске политике у међуратном периоду (Херцигоња, 1987: 154).

Убиство краља Александра и Луја Бартуа министра иностраних послова Француске 1934. године у Марсеју представља почетак фазе опадања француско-српских односа, а уједно и губљења позиција Француске као велике силе. То је и период Француског „понора”, како је француски историчар међународних односа Жан Батист Дирозел назвао француску позицију за време Другог светског рата (Duroselle, 1982: 231).

Француска, као носилац ”Версајског система”, чувар мировних уговора, али и земља која је била задужена за европску колективну безбедност, пресудно је утицала на југословенску спољну политику од момента њеног стварања, па све до слабљења своје моћи 1934-1935. године (Винавер, 1968: 5).

Стање је почело да се мења доласком Милана Стојадиновића на место председника владе. Француски посланик Дампиер је у својим извештајима влади у Паризу указивао током 1936. године да је Стојадиновићева политика још увек на прелазу између традиционалног савезништва са Француском и отворености за сарадњу са ревизионистичком Немачком. У односу на Француску Дамплер наводи да је „Стојадиновић у свом експозеу пред Скупштином 6. марта 1936. алудирао само на уске односе економске природе са Немачком и још више на изјави да је Југославија спремна, ако то околности захтевају, да своју војску стави на располагање Француској (Аврамовски, 1975: 157).”

Стојадиновић је 2. октобра 1936. приликом потписивања Трговинског уговора с Италијом, изразио жељу о зближавању Југославије и Италије. Тајни преговори, који су почели у Риму јануара 1937. године, убрзо су показали резултате и током Ђанове посете Београду 25. марта исте године. Потписан је

Пакт о пријатељству и привредни споразуми, који су одмах ступили на снагу. Стојадиновић је том приликом пред Ћаном с невероватном искреношћу изнео своју политику, истичући да ће Југославија наставити путем зближења с Италијом и Немачком, да се досадашњи утицај Француске на Југославију показао штетним, да нема поверења у британску политику у Средоземљу и да Југославија не може очекивати неку помоћ од В. Британије (Терзић, 1982: 221). Потребно је, међутим, приметити, да је Британска империја пред крај проучаваног периода почела са спровођењем империјалне економске политике, што је донекле умањило њено интересовање за судбину привредног развоја југоисточне Европе, а самим тим и заинтересованост за положај Краљевине Југославије (Аврамовски, 1986: 607).

Нови политички курс Краљевине и приближавање нацистичкој Немачкој

Од како је Стојадиновић преузео место председника владе и почео да креира нови спољнополитички курс земље, опозиција га је све више критиковала. Тако, Драгољуб Јовановић почетком фебруара 1937. године у име земљорадничке левице пише јавну критику спољне политике владе Милана Стојадиновића. У том тексту се пребацује влади да њено номинално залагање за неутралност у тадашњој „узнемиреној Европи”, у пракси представља приближавање нацистичкој Немачкој. „Данашња влада г. Стојадиновића, Корошеца и Спаха хвали се тиме што остаје неутрална у узнемиреној Европи. Такав став би био наиван, да није неискрен и злонамеран. Нико данас не може бити неутралан. Европа се поделила на два фронта, државе су се груписале по својим схватањима: на једној су страни демократске, а на другој фашистичке и реакционарне. Ко каже да није ни лево ни десно, тај је десно. Ко се изјављује неутралним у ствари је на страни фашизма који је у ставу нападача. Очигледно је, да кад Немачка позива у борбу против бољшевизма, она у ствари позива у борбу против Русије. Помагати данас Немачку значи не само рушити демократију и социјални прогрес, него и Словенство. Ми оптужујемо г. Стојадиновића, а нарочито г. Корошеца који инспирише ову антисловенску политику, за тешко издајство наших општих словенских интереса. Ни једна влада од Уједињења до данас није мање водила рачуна о правом расположењу нашег народа, нарочито у спољно-политичком погледу. Ми смо у суштини за руско-француско-енглеску оријентацију, за демократију, за Словенство, док се данашња влада окреће према Немачкој и Италији, одлучно против словенске и селачке Русије, лажно пријатељска према Бугарској и кокетира са фашизмом. Таква противречност између режима и народа мора бити само на штету онога који је пролазан, и завршиће се победом народа који је вечан (Јовановић, 1997: 114).” По историчару Јакобу Хоптнеру, Стојадиновић је тако крајем 1937. године приликом посете Мусолинију, рекао како је чврсто одлучио отклонити споразум са Французима о једном европском блоку (Хоптнер, 1973: 117).

На нестајање либералног фронта у Краљевини утицале су појава фашизма у Италији и победа нацизма у Немачкој 1933. године, с диктаторским ре-

жимима у балканским и источноевропским државама (Петрановић, 1986: 260). Југославија се појављује као ставка у немачким политичким рачунима почев од 1934. године. То интересовање Немачке за Југославију било је последица преоријентације немачке спољне политике према југоисточној Европи. У то време, Југославија се према виђењу Немачке недвосмислено налазила у табору западних сила и била је нарочито чврсто везана за Француску (Државни секретаријат за унутрашње послове ФНРЈ, 1955: 36).

Немачка политика имала је циљ да разбије Малу Антанту и Балкански споразум као политичке факторе, како би могла да оствари своју политику експанзије и доминације. Тај задатак је извршио Стојадиновић. Он је најпре, у јануару 1937. године, без споразума и знања чланица Мале Антанте т.ј. Чехословачке и Румуније, начинио пакт „вечитог“ пријатељства с Бугарском Бориса Кобурга. Мала Антанта у ствари је издана и преварена од Стојадиновића, тј. од противнародног режима Југославије. Немачка је на тај начин постигла свој циљ (Државни секретаријат за унутрашње послове ФНРЈ, 1955: 43). Након пораза Француске и чехословачке кризе пада углед западних демократија у београдским круговима. У извештајима британске амбасаде процењује се да је и поред жеље за сарадњом, дошло је до пораста немачког, а пада француског утицаја.

Почетком 1934. године развила се велика дипломатска борба Немачке и Италије око Подунавља. Југославија се све више приближавала Немачкој и Италији, тежећи да се не замери ни једној ни другој. Ова преоријентација била је последица далеко веће опасности по интегритет Југославије од Немачке и Италије као непосредних суседа, чија је агресивност према нашој земљи перманентно расла. Такав став југословенских влада, нарочито Стојадиновићеве и владе Цветковић-Мачек, наилазио је на снажан отпор који је јачао, јер је влада Милана Стојадиновића давала привредне концесије пре свега Немачкој, а и Драгиша Цветковић је по доласку на власт 1939. то наставио. Немачки капитал брзо је продирао у Југославију и пред рат није било значајнијег предузећа које Немци нису користили (Терзић, 1982: 220).

У светлу ових околности је Велика Британија и њена улога за Краљевину Југославију постала значајнија него раније (АЈ 37-28- 205). Значајна је оцена немачких, вероватно обавештајних извора из 1936. године да се Британски утицај појавио ниоткуда.

Када се 17. јануара 1938. у Берлину састао са Хитлером, Стојадиновић му је рекао да се југославенска политика према Немачкој може изложити у једној реченици: „Југославија не би никад, ни под каквим околностима, ушла ни у какав пакт или коалицију против Немачке (Терзић, 1982: 225).” Први трговински уговор између Југославије и Трећег Рајха, закључен је половином 1934. године. У њему је, први пут у трговинским односима Југославије према једној страни земљи, дошло до израза ново начело међународне размене, садржано у установи клиринга (Државни секретаријат за унутрашње послове ФНРЈ, 1955: 46).

Све до 1938. године, инвестирање немачког капитала у југословенску привреду вршено је доста опрезно, а често и камуфлирано пред очима јавности. Отада, дакле од присаједињења Аустрије, овај процес пенетрације капитала узео је облике праве економске офанзиве. Никао је велики број нових предузећа немачког власништва, а знатни број постојећих прешао је у немачке руке. Тиме су били погођени и пословни интереси пре свега хрватских Јевреја чије пословање је углавном било оријентисано према Аустрији (АЈ, 37-74-464). Немци су били власници преко 30% најплоднијег земљишта у Војводини. Посејевали су 46.7% индустрије, а били су инволвирани са 40% у занатству и са 30,6% у банкарству Краљевине Југославије (Павлица, 1989: 42).

Припадници немачке мањине имали су значајног удела и у организовању политичког живота Краљевине Југославије кроз деловање партије Немаца. И поред очигледне агилности у социјалном организовању, већи део припадника немачке мањине између два рата потпао је под утицај нове немачке геополитичке доктрине о ширењу на југоисток (Митровић, 1974: 226). Према званичном статистичком попису становништва из 1921. године, немачка мањина бројала је 577.900 припадника, док је пописом из 1931. године њихов број смањен на 499.969 припадника (*Дефинитивни резултати пописа становништва Краљевине СХС* 31. 1. 1921).

Све фолксдојчерске организације мање-више биле су под контролом нацистичке олујбе (Volksdeutsche Mittelstelle) при Министарству спољних послова у Берлину која је имала задатак да од немачких мањина направи својеврсну „предстражу”, „хумани мостобран”, а потом и „расно језгро” за успостављање новог светског поретка („Grossraumordnung”) (Drucker, 1951: 75).

После велике економске кризе током тридесетих година, државна интервенција у привредама великих земаља, и ауторитарних и демократских, била је све израженија. У овај процес се укључивала и Југославија током владе Милана Стојадиновића што је настављено и под владом Драгише Цветковића (Ђуровић, 1986: 24). Настављен је убрзан процес економског везивања за Немачку, при чему је Југославија добијала улогу све важнијег „допунског привредног подручја” (Ристовић, 2005: 177). Немачки националсоцијализам је од првих дана спровео офанзивну спољну политику зарад успостављања апсолутног утицаја ван државних граница. Офанзивна спољна политика осетила се и у Краљевини Југославији, где тада долази до учесталих манифестација антисемитизма. Нацистичка идеологија и антисемитизам као једна од његових компоненти, прво ће, по природи ствари, бити прихваћени од припадника немачке мањине у Краљевини (Поповић, 1997: 159).

Основна разлика је била у томе што су раније државе пре свега бринуле о својим држављанима, док је национал-социјалистичка држава бринула о немачким сународницима без обзира на држављанство. Тиме су фолксдојчери постали равноправан фактор немачке спољне политике (Jacobsen, 1968: 183). Иза свега се наравно крила жеља да се Немци, страни држављани, употребе за спољно-политичке циљеве Рајха (Jacobsen, 1968: 246). У складу са овим, требало је водити рачуна и о спољној политици и односима са Мађарском, који су били веома осетљиви.

Краљевина Југославија и односи са Мађарском и Бугарском

Убиством краља Александра 1934. године, мађарско-југословенске конфронтације достижу кулминацију, чиме се још више погоршава положај мађарске мањине у Југославији. Будући да је Мађарска оптужена као један од главних криваца за атентат, у Југославији се развила жестока антимађарска кампања, која је резултирала и протеривањем око 2.700 Мађара чије држављанство до тада није било решено (Месарош, 1989: 108).

Нормализација односа између ових двеју држава највише је одговарала далекосежним плановима Трећег Рајха. Отуда није случајно што је баш Берлин, од 1935. године, подстицао мађарско-југословенско зближење и помирење (Винавер, 1976: 129). Мађарска се све више везује за Немачку. Посебан значај имале су економске везе (извоз боксита, меса, пшенице и др), доношење закона антисемитског карактера, подстицање шовинизма, реваншизма итд. Висок проценат гласова (23%) које је добила екстремна и пронемачка Партија стреластих крстова на изборима 1939. године несумњиво је потврђивао да екстремне државне тежње Мађарске имају свог реалног упоришта (Карољи, 1982: 331).

Министар иностраних послова Мађарске Иштван Чаки обавестио је јануара 1939. године Хермана Геринга, а нешто касније и Галеаца Ђана, да Мађарска нема интереса да расцепка или ослаби Југославију... „Нама су познати услови који тамо владају и зато се бојимо да би уместо једне велике или средње државе могло доћи до стварања четири до пет малих држава које нагињу анархији. Са највећим задовољством смо констатовали да се наши и југословенски интереси поклапају са интересима великих сила” (Зборник докумената, књ. 1, 1969: 194).

Истовремено, током јуна месеца 1939. године приликом посете кнеза Павла Берлину, министар спољних послова Немачке Рибентроп, поставио је свом колеги, Цинцар-Марковићу, захтев да Југославија приступи Антикоминтернском пакту. Хоптнер наводи да је министар спољних послова Југославије Цинцар-Марковић одговорио да је то немогуће. „Југославенима је тај пакт немило оружје уперено против Русије с којом имају сентименталне славенске везе (Хоптнер, 1973: 166).”

За Југославију је у том светлу било значајно да балансира и потпише споразум са Мађарском. Споразум о вечном пријатељству потписали су 12. децембра 1940. године гроф Иштван Чаки и Александар Цинцар-Марковић. Њиме су се обе стране обавезале на добросусетство и обострано поверење као основу трајније сарадње. Посебно је изражена жеља да се о свим питањима подунавског простора и југословенско-мађарских односа две земље консултују, у интересу трајног мира и пријатељства (Зборник докумената и података о народноослободилачком рату народа Југославије, 1986: 11).

У извештају Мађарског амбасадора у Берлину од 19. децембра 1940. Мађарском Краљевском Министарству иностраних послова о ставу Немаца поводом Југословенско-Мађарског уговора, може се видети да је уговор скло-

пљен на инсистирање Немачке: „У свом извештају бр. 11.226, чији је предмет била штампа, известио сам о томе да немачка штампа једнодушно, са признањем и одобравањем пише о мађарско-југословенском уговору о пријатељству. Али сам морао да напоменем и то да се код коментара осећала извесна суздржаност. Као да су према иностранству желели створити утисак да до овог споразума није дошло под немачким утицајем, односно да није склопљен под притиском. Све су представили искључиво као мађарско-југословенску ствар која, то је сасвим природно, може да има повољне утицаје на цео југоисточни европски простор. Ових сам дана у разговору са државним секретаром Weizsäckerом поменуо уговор, па сам у вези са њим истакао да је то заправо остварење Фирерове идеје, коју је он поновио приликом склапања Тројног пакта у Бечу, о томе како бисмо са Југославијом морали остварити мирне, односно пријатељске односе (Зборник докумената и података о народноослободилачком рату народа Југославије, 1986: 13).” Мађарска, међутим, што се може видети и из других докумената и извештаја, није имала искрене намере за пријатељство. Упоредо са тим, у овом периоду притисак Италије, нарочито на Југославију био је можда и већи, а опасност реалнија (Аврамовски, 1973: 411).

Када је реч о односима са Бугарском, након пуча 1934. године, нова бугарска влада улагала је напоре да одржава што боље односе с Југославијом. У духу те политике, 24. јануара 1937. године, био је потписан Уговор о вечном пријатељству Југославије и Бугарске. Уговор се састојао од само две тачке (Божинов, 2008: 41). Овај потез означио је дипломатски пораз Француске, која је пре тога покушала склопити пакт о узајамној помоћи са земљама Мале Антанте. Томе су се успротивиле Југославија (на чијем је челу била влада пронемачки оријентисаног Милана Стојадиновића) и Румунија (где су у влади биле утицајне разне националистичке и филофашистичке странке) (Скакун, 1984: 80).

После доласка Хитлера на власт, цар Борис III и влада Кјосеиванова (*Otečestvenata vojna na Bgarija 1944—1945*, књ. 1, 1961: 25) 29. маја 1934. године забранили су рад свим напредним политичким партијама и радничким синдикатима, а сва демократска права стављена су ван закона. Истовремено, двор и влада су отворено подржавали оснивање и делатност фашистичких и профашистичких организација (Агнеш, 1965: 9), чији су програми били прожети духом антисовјетизма, великобугарским шовинистичким настојањима и националном мржњом према суседним балканским народима. Кабинет Кјосеиванова распуштен је 15.2.1940. године, а нови кабинет, под председништвом истакнутог немачког експонента Богдана Филова, енергично се ангажовао у спровођењу низа профашистичких мера у политичком, економском и идеолошком погледу. У Народном собрању изгласани су закони са отвореном фашистичком садржином (Kazasov, 1949: 660).

Приступање Бугарске Тројном пакту било је од великог значаја за силе Осовине, а и за саму бугарску прогерманску владу. Почетком октобра 1940. године немачки амбасадор у Софији упознао је бугарског министра спољних послова Ивана Попова да влада нацистичке Немачке предлаже Бугарској да се прикључи Тројном пакту (Митровски et al, 1971: 13).

Закључак

Опокољавање Југославије започело је аншлусом, када је за суседа на Караванкама Југославија добила Немачку, а наставило се италијанском окупацијом Албаније априла 1939. године. Приступом Румуније, Мађарске и Бугарске Тројном пакту и уласком немачке армије у те земље у периоду од новембра 1940. до марта 1941. Краљевина Југославија се дуж свих својих граница практично наша стегнута клештима фашистичких сила, изузимајући јужну границу према Грчкој, ту земљу је октобра 1940. напала Италија (Петрановић, 1986: 361).

Начелник Главног генералштаба југословенске војске Душан Симовић овако је гледао на тај догађај: „Прикључењем Аустрије Хитлеровом Рајху. наша војна и политичка ситуација на северном фронту била је из основа измењена; уместо слабе и вероватно неутралне Аустрије, и слабе Мађарске, изложени удару са три стране, ми смо добили врло моћног технички изванредно опремљеног и врло агресивног суседа (...), евентуалним политичким и војним притиском на Румунију и Бугарску, исти је могао угрозити и наш северноисточни фронт (...) И наши сувоземни фронтови на северозападу (према Италији) и југозападу према Албанији су угрожени” (Терзић, 1982: 227).

У складу са таквом политичком ситуацијом југословенска, влада се све више економски повезивала са Немачком и створено је једно стање које је значило велику добит за немачку политику на Балкану. Како је при томе Немачка увиђала да је за њен економско-политички продор на Балкан најважније придобити Југославију, а како су тога били свесни и југословенски владајући кругови, они су сматрали да ће се повезивањем са Немачком и Италијом боље заштити од ревизионистичких захтева својих суседа на рачун Југославије и осујетити јачање идеолошког утицаја Совјетског Савеза (Аврамовски, 1986: 243)., Према проценама неких аутора, након уласка Аустрије у Трећи Рајх, аустријски и немачки капитал наступа јединствено и Трећи Рајх добија на листи седмо место, а ако се узме у обзир и судетски капитал, и разни облици под којима је тај капитал немачког говорног подручја био уложен у југославенску привреду. Обим немачких инвестиција достигао је приближно 1.500.000.000 динара (Аврамовски, 1986: 198). У 1940. Немачка је држала око 50% југословенског увоза и око 40 % југословенског извоза, а југословенски удео у немачком увозу и извозу био је 2.7, односно 3.5% па је настао негативни клириншки салдо (Димитријевић, 1990: 173). Може се закључити да је у овом периоду спољна политика Краљевине Југославије била прагматична, или политика кокетирања. Спољна политика Краљевине у овим годинама, директно је касније утицала на унутрашњу политику. Прагматичност спољне политике може се видети и кроз споразуме и уговоре које је Краљевина потписивала са другим државама, као што су (Министарство спољних послова Републике Србије - *Збирка међународних уговора, 2015*):

- Уговор о трговини и пловидби између Краљевине Југославије и Краљевине Бугарске, Београд, 24. мај 1934. године;

- Трговински уговор између Краљевине Југославије и Немачке, Београд, 1. мај 1934. године;
- Уговор о пријатељству између Краљевине Југославије и Краљевине Бугарске, Београд, 24. јануар 1937. године;
- Политички споразум између Краљевине Југославије и Краљевине Италије, Београд, 25. мај 1937. године;
- Споразум између Краљевине Југославије и Краљевине Италије о регулисању међусобних трговинских размена и плаћања, Рим, 7. јануар 1938. године;
- Протокол између Немачке и Југославије о регулисању царинских питања за протекторат Чешке и Моравске, Келн, 7. јун 1939. године.

Прагматична спољна политика 1939. године услед заоштравања односа у Европи, прераста у политику строге неутралности, али пре се може рећи да је то била политика „кокетирања и намигивања”; свим странама је требало показати добру вољу, а највише Нацистичкој Немачкој. То се опет може видети по неким изјавама и споразумима, као што су:

- Изјава југословенске владе о неутралности Краљевине Југославије почетком Другог Светског рата, Београд, 4. септембар 1939. године (Време, 5.9.1939);
- Уговор о пријатељству између Краљевине Југославије и Краљевине Мађарске, Београд, 12. децембар 1940. године;
- Констатација и изјава Намесника кнеза Павла 28. децембра 1940. године о неспремности Краљевине Југославије за вођење рата (АЈ - 797 - ЗКП, 5/0241).

Оваква спољна политика и одсуство слања јасних сигнала одразило се и на унутрашњем плану. Политичка, економска, научна и стручна елита, као и јавност, били су подељени између полова великих светских сила и тежњи. У друштву је дошло до јављања различитих организација и политичких стремљења, како услед идеолошких, тако и из економских разлога услед велике кризе. Најава реформи које ће ускладити југословенску политику са „новим поретком у Европи” у десничарској штампи је била праћена захтевима да се проблеми реше уклањањем Јевреја из привреде. То је изазивало разумљиву забринутост јеврејске јавности (Жидов, бр. 31, 2.8. 1940: 3). На унутрашњем плану, такође су се могле видети различите политичке тенденције између или унутар појединих политичких организација и праваца.

Због своје отворене профашистичке политике, нерешеног националног питања, притиска британске и француске владе, неслагања кнеза Павла са неким аспектима његове спољне политике, нарочито у погледу Албаније и склоности да увуче Југославију у осовински табор и све већег незадовољства народа, Стојадиновић је после оставке 5 министара 3/4. фебруара 1939. поднео оставку. Иако је веровао да ће добити мандат за састав нове владе, ипак је нову владу 5. фебруара образовао његов дотадашњи министар Драгиша Цветковић. Кнез Павле је после уклањања Стојадиновића, преко његових наследника - председника владе Цветковића и министра иностраних послова Цинцар-Марковића, продужио дотадашњу југословенску спољну политику ослањања на Немачку и Италију, уверавајући их да је ова смена извршена из чисто унутрашње политичких разлога (Терзић, 1982: 239). Као последица промењеног

спољнополитичког положаја земље, у пролеће и лето 1940. уследиле су измене у саставу владе Д. Цветковића и у њој су се нашли министри блиски нацистичкој Немачкој. Овим променама је требало одговорити и на притиске Рима и Берлина да се Милан Стојадиновић врати на власт (Аврамовски, 1986: 534). Земља је постала поприште притајених сукоба Немачке и Велике Британије, свакако и Совјетског Савеза, које су хтеле да је привуку на своју страну или бар да је у што већој мери искористе за своје циљеве (Хоптнер, 1972: 77).

Литература:

1. AJ 37-28- 205
2. AJ 37-74-464
3. AJ - 797 - 3KP, 5/0241
4. Avramovski, Ž. (1975). *Balkanske zemlje i velike sile 1934-1941*. Beograd.
5. Avramovski, Ž. (1986). "Godišnji izveštaji Britanskog poslanstva u Beogradu 1921-1938". Zagreb.
6. *Aprilski rat 1941. (1969)*. Zbornik dokumenata knj.I. Beograd.
7. Avramovski, Ž. (1973). *Politika velikih sila na Balkanu (1933–1939)*. Beograd: *Politički život Jugoslavije 1914–1945*.
8. Agneš, G. (1965). *Od Drave do Mure*. Budimpešta.
9. Avramovski, Ž. (1986). *Britanci o kraljevini Jugoslaviji. Godišnji izvještaj Britanskog poslanstva u Beogradu 1921-1938*. Zagreb: Globus-Arhiv Jugoslavije.
10. Vjelajac, M. (1994). „*Vojska kraljevine SHS /Jugoslavije 1922-1935*”. Beograd.
11. Vjelajac, M. (2010). „*Diplomatija i vojska, Srbija i Jugoslavija 1901-1999*”. Beograd.
12. Божинов, В. (2008). „Пактът за „Вечно пријателство”, или осыществили се българо-югославското сближение,„. Токови историје бр. 1-2.
13. Vinaver, V. (1985). *Jugoslavija i Francuska između dva rata*. Beograd.
14. Vinaver, V. (1968). „*Ugrožavanje Jugoslavije. Beograd: Vojnoistorijski glasnik*”, 1/143.
15. Vinaver, V. (1967). *Engleska i italijansko zaokruživanje Jugoslavije 1926–1928*, Istorija XX veka, sv. VIII. Beograd.
16. Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije. (1967). *Vojna enciklopedija*, tom 9. Beograd.
17. Vojnoistorijski institut Jugoslovenske narodne armije. (1957). „*Drugi svetski rat*”, knj. 1, Beograd.
18. Vinaveg, V.(1976). *Jugoslavija i Madarska 1933-1941*. Beograd.
19. Vreme, 5. septembar 1939.
20. Državni sekretarijat za unutrašnje poslove FNJR, Uprava državne bezbednosti, III odeljenje. (1955). *Nemačka obaveštajna služba u staroj Jugoslaviji*. Beograd.
21. Димитров, И. (1996). *Българо-италиански политически отношения 1922–1943*. Софија.
22. Dimitrijević, S. (1952). *Strani kapital u privredi bivše Jugoslavije*. Beograd.
23. *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.03.1931.*, knj. 2, Beograd. 1938. *Definitivni rezultati popisa stanovništva Kraljevine SHS* 31. 1. 1921.
24. Duroselle, J. B. (1982). *L'Abîme, 1939-1945, Impremerie nationale*. Paris.
25. Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije. (1986). *Učešće Hortijeve Mađarske u napadu i okupaciji Jugoslavije 1941-1945*, tom XV, knjiga 1. Beograd - Budimpešta: Vojnoistorijski institut.

26. *Zakon za zaštitu naroda*,
27. *Zakon o organizovanju bugarske mladeži*,
28. *Zakon o gradanskoj mobilizaciji, Zakon protiv Jevreja*
29. Đurović, S. (1986). *Državna intervencija u industriji Jugoslavije 1918-1941*. Beograd.
30. Jovanović, D. (1997). *Političke uspomene, Četvrti tom, „Iskustva”*. Beograd.
31. Jacobsen, H.A. (1968). *National-sozialistische Aussenpolitik 1933-1938*. Frankfurt/M, Berlin.
32. Krizman, B. (1975). *„Vanjska politika jugoslavenske države 1918-1941”*. Zagreb.
33. Kazasov, D. (1949). *Burni godini 1918—1944*. Sofija.
34. Karolji, M. (1982). *Vjera bez iluzija*. Zagreb.
35. Mitrović, A. (1974). *„Nemački privredni prostor i Jugoistočna Evropa”*. Beograd: Istorijski časopis, vol. 21.
36. Mitrovski, B. Glišić, V. Ristovski, T. (1971). *Bugarska vojska u Jugoslaviji 1941-1945*. Beograd.
37. Milak, E. (1987). *„Italija i Jugoslavija 1931-1937”*. Beograd.
38. Mesaroš, Š. (1989). *Madari u Vojvodini 1929-1941*. N. Sad.
39. Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije - *Zbirka međunarodnih ugovora*
40. Pavlica, B. (1989). *Jugoslavija i Nemačka 1951-1984*. Smederevo.
41. *„Političke reforme i židovstvo”*, Židov, br. 31, 2. avgust 1940.
42. Ristović, M. (2005). *Nemački „novi poredak” i jugoistočna Evropa*. Beograd.
43. Romano, S. (2006). *„Istorija Italije, Od Risordimenta do današnjih dana”*. Beograd.
44. Skakun, M. (1984). *Jugoslovensko-bugarski odnosi*. Beograd.
45. Schlarp, K.H. (1986). *Wirtschaft und Besatzung in Serbien 1941-1944*. Ein Beitrag zur nationalsozialistischen Wirtschaftspolitik in Suedosteuropa. Stuttgart.
46. Terzić, V. (1982). *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941. Uzroci i posledice poraza*. Beograd.
47. Ugričić, M. (1967). *Novčani sistem Jugoslavije*. Beograd.
48. Hoptner, J. (1973). *Jugoslavija u krizi 1934-1941*. Rijeka: Otkar Keršovani.
49. Hoptner, J. (1972). *Jugoslavija u krizi 1934-1941*. Rijeka.
50. Hercigonja, D. (1987). *„Velika Britanija i spoljnopoliticki položaj Jugoslavije 1929-1933”*. Beograd.

FOREIGN POLICY AND INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS OF THE OPERATION OF THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA AND THE CONVERGENCE OF THE TRIPARTITE PACT

Summary: This paper analyzes the foreign policy and international legal aspects of the operation of the Kingdom of Yugoslavia on the eve of the Second World War. The paper deals with the specific situation of the Kingdom of Yugoslavia and foreign policy directed towards the neighboring countries and leading European powers of the time. The foreign policy of the Kingdom of Yugoslavia was the policy of balancing, which can be seen through analysis of the signed international treaties, agreements and acts of friendship. They point to a tough foreign policy and internal political situation of the Kingdom and the necessity of joining the Tripartite Pact, which explains the historical legal fact that it then did the state of the environment, which are in their geopolitical aims and the changed constellation of forces, openly showed territorial claims to the Kingdom of Yugoslavia.

Key words: Kingdom of Yugoslavia, foreign policy, international legal contracts